

Boldogult olvasókorunkban

Beszélgetés Gereben Ferenc művelődésszociológussal

Gereben Ferenc művelődésszociológus, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kara Szociológiai Intézetének docense évtizedek óta kutatja a magyar olvasáskultúrát, a változó olvasási és könyvtárhasználati szokásokat, az olvasás és az anyanyelvi kultúra megtartására irányuló szándék és igény összefüggésrendszerét. Számos tudat-, érték- és vallásszociológiával foglalkozó kötetben, tanulmányban tette közzé vizsgálatainak eredményeit, tapasztalatait. Ott volt azok között, akik a lehetőségek megnyílásával kutatni kezdték a szomszédos országok területén élő magyarok olvasáskultúráját. Ez utóbbi munka tanulságait *Olvasáskultúra és identitás (A Kárpát-medence magyarságának kulturális és nemzeti azonosságtudata)* című kötetében összegezte (2005).

– *A vizsgálatok könyvolvasónak azt tartják, aki évente legalább egy könyvet elolvas. Ennek a kritériumnak egy 2005-ös kutatás alapján a magyarországi társadalomnak mintegy negyvenkét százaléka felelt meg, ami folyamatos csökkenést mutat, ugyanis ez az arány 2000-ben még negyvennyolc százalék volt, az 1980-as, 1990-es években pedig hatvan-hatvanöt százalék. Hogyan látja, vajon a jelenség hátterében egyszerűen a társadalom értékrendszerének változása áll?*

– A hagyományos olvasáskultúra hadállásai többé-kevésbé az egész világon megrendültek, de az átalakulás nem egyformán érintette az egyes térségeket. Az olvasáskultúra „éhségövezeteitől” most elvonatkoztatva elmondhatjuk, hogy az olvasási aktivitásnak Európában inkább az észak-déli, mint nyugat-keleti tengelye a kifejezőbb. Vagyis az északabbra eső országok lakossága – ez a felnőttek és a gyerekek olvasására egyaránt áll – intenzívebben olvas, mint a mediterrán térség országaié. A mi teljesítményünk az olvasás társadalmi elterjedtsége szempontjából hagyományosan közepes, átlag körüli volt. Könyvtárlátogatás terén átlag alatti; a könyvgyűjtésben, házi-

könyvtári ellátottságban – régebben – átlag fölötti mutatóink voltak. Az utóbbi évek ún. PISA-vizsgálatai, amelyek a világ sok országában – összehasonlító jelleggel – az iskolás gyerekek olvasási képességeit a szöveg-értés minősége szempontjából vizsgálják, rendre ugyancsak az észak-európai (valamint újabban a távol-keleti) országokat hozzák ki győztesnek, a tizenöt éves magyar diákok meglehetősen hátul, a lista harmadik harmadának élbolyában szoktak szerepelni.

Az értékrendszernek az utóbbi évtizedekben észlelhető eltolódása az anyagi javak, az önérvényesítő magatartás, a haszonelvűség, az élvezetvágy és a praktícizmus irányába meglehetősen átfogó folyamatá állt össze, amely áthatotta és áthatja a mindennapi viselkedést, a szabadidő-felhasználást és az életmódot épp úgy, mint az ízlést, az identitástudatot, az erkölcsiséget és az emberi kapcsolatok milyenségét, s természetesen a kulturális igényeket is. Vagyis nagyon jelentős változásról van szó, amelyhez hozzájárult az információközvetítési technikák forradalmi átalakulása, előbb a televízió, majd a számítógépes kultúra és az internet térhódítása.

– *Egyik könyvében úgy fogalmazott, hogy az olvasás mára „privatizálódott”. Mondhatjuk azt, hogy az 1960-as, 1970-es években „tétje” volt az olvasásnak, ma pedig nincs?*

– Inkább úgy mondanám, hogy más volt a tétje régebben, és más most. A hatvanas évek elejétől már országos reprezentatív felmérések eredményeire is támaszkodni tudunk vélekedésünk megfogalmazásakor. A levert 56-os forradalom után az olvasó emberek többsége még évekig a „rendszer ellen” – vigaszt keresve, illetve attól menekülve – olvasott, és a gyógyírt főleg a klasszikusokban (főleg a magyar klasszikusokban) találta meg. Ez az az időszak, amikor minden hatodik olvasott könyvet Jókai Mór írta. Többször leírtam már, hogy Jókai két forradalom és szabadságharc leverését segítette lelkileg feldolgozni nemzetének: az 1848/49-est és az 1956-ost. Ez állhatott a háttérben *A kőszívű ember fiai* akkori hallatlan nagy népszerűségének is: akiket legyőzött a durva erőszak, morálisan győztesnek érezhették magukat! A kulturális tőke volt az egyetlen tőke-fajta, amelyet – a „szocialista kulturális forradalom” minden törekvése ellenére – nem tudott teljesen uralni a rendszer. A

hatvanas évek vége felé és a következő évtizedben azonban – jobb híján – a társadalom zöme kényszerűen kiegyezett a Kádár-rendszerrel, és ez a kulturális igények hanyatlásában épp úgy megmutatkozott, mint a vallásgyakorlás visszaesésében vagy az önkizsákmányoló életvitel és a deviáns magatartásformák elterjedésében. Az olvasáskultúra számottevő szelete „rendszerpárti” lett, gondoljunk vissza Berkesi András és Szilvási Lajos sok éven át tartó hatalmas népszerűségére. Most a szociológiailag leginkább tapintható fő folyamatokról beszélek, de természetesen tudjuk, hogy a „jobbak” – írók és olvasók egyaránt – tovább „üzemeltették” az olvasáskultúra rendszerkritikus ágát is. Végül a rendszerváltozás a társadalmi-közösségi tevékenységek más formáit állította előtérbe: az írók és olvasók jelentős része is aktívan politizálni kezdett. A művelődési és olvasási aktivitás visszaesésének fő oka azonban nem ez volt, hanem az anyagi javak és az önérdek felértékelődése, a társadalom számottevő részének a köz dolgai iránti közömbössége és a magánéletbe való visszavonulása. A „bulvárban utazó” médiumok hathatós támogatásával az emberek immár – tisztelet a nem túl számos kivételnek – nem valami ellen vagy mellett, hanem „önmagukért”, a maguk szórakoztatására olvasnak. Ezt neveztem én, kissé leegyszerűsítve a jelenséget, az olvasás „privatizálásának”.

– Mit olvas az említett valamivel több mint negyven százalék? Hogyan változott, nyilván összefüggésben iskolázottsággal, szakmával, környezettel az olvasmányanyag összetétele, az olvasmány-szerkezet?

– Erre a kérdésre Nagy Attila kollégám 2005-ös felmérése és a saját

korábbi kutatásaim alapján próbálok meg röviden válaszolni. Az utóbbi évtizedekben az olvasáskultúrát (is) jellemzően jól érzékelhető volt egy kommercializálódási és egy prakticzálódási tendencia. Ennek jegyében egyre jobban háttérbe szorult a régebbi és az értékesebb irodalom, és előtért a bestseller, a lektúr és a non fiction. Az olvasmány-szerkezet jellegzetes változásának mutatkozott továbbá a magyar szerzők arányának fokozatos csökkenése és a rendszer-változás után az (észak-)amerikai szerzők (elsősorban D. Steel, R. Cook, S. King) iránti érdeklődés ugrásszerű emelkedése. Ezek a negatív folyamatok ugyan 2005-ben némi megtorpanást mutattak, de a legolvasottabb két szerzőnek akkor is (a *Da Vinci-kód* nagy sikerének „köszönhetően”) D. Brown, valamint D. Steel bizonyult. További kutatásoknak kell eldönteni, hogy a negatív tendenciák említett megtorpanása, amely Nagy Attila feltevése szerint többek között az olvasótábor alacsonyabb végzettségű tagjainak lemorzsolódásával magyarázható, tartós lesz-e. Az értékes kortárs irodalom hagyományosan főleg a legmagasabb végzettségűek olvasmánya, de hiába nőtt meg az utóbbi egy-két évtizedben jelentősen a felsőoktatásban résztvevők aránya, az említett műfaj részesedése az összes aktuális olvasmányon belül valamilyen elmarad a rendszerváltás előtti öt százaléktól is.

– *Kutatások bizonyítják a szépirodalom tekintélyvesztését, a klasszikusok visszaszorulását. A hatvanas évek elején az egyetemi hallgatók olvasmányainak szerzői listája élén többek között Jókait, Thomas Mannt, Tolsztojt, Dumas-t, Mórát, Németh Lászlót, Móriczot találjuk. „...a hegyek akkor még jól láthatóak voltak” – írja egyik cikkében, megjegyezve, hogy a bölcsészkarra felvételizők olvasottsága sok kívánnivalót*

hagy maga után. Milyen okok állnak a szépirodalom iránti érdeklődés csökkenése mögött?

– Ezeket részben már érintettem is, és amit hozzáteszek, nem csak az egyetemistákra vonatkozik, hiszen a hatvanas évek első felében össz-társadalmi szinten is értéktelítettebb, klasszikusoktól dominált olvasmánylistákkal találkozhatunk. (Akkor még a kikapcsolódó-szórakozói igények is jórészt ilyen – főleg a romantikus – művekből nyertek kielégülést.) Időközben az irodalomnak több olyan szerepköre megszoványodott, amelyet itt, Kelet-Közép-Európában történelmi okokból hagyományosan be kellett töltenie. Például a hatvanas évek első felében megjelent *Rozsdatemető* nemcsak regény volt, hanem bizonyos értelemben a „munkásosztály” akkor még szóba sem jöhető szociológiai láttelele is. A történettudományban az egyik legszigorúbban ellenőrzött téma 1956 volt, amelyről azonban az irodalom (és a filmművészet) meg-megkockáztathatott valóság-hű üzeneteket (pl. a *Hűsz óra*, később többek között *Nagy Gáspár versei*), és még sorolhatnánk a példákat a szépirodalomnak ezekről a nagy teljesítményeiről. A rendszerváltó demokratizálódási folyamat előrehaladtával (és most ne vitassuk, hogy ennek a reméltnél sokkal lassúbb folyamatnak most melyik fázisában vagyunk) az ilyenfajta teljesítmények létrejötte és a befogadásukra való hajlandóság – ha nem is veszítette el indokoltságát, veszített eruptív energiáiból. Emellett számolnunk kell a már említett értékrendi változások következtében haszonelvűbbé, pragmatikusabbá és zaklatottabbá váló olvasási szokásokkal is. Szóltam már a prakticzálódási tendenciáról, amely elsősorban a nem fikciós, ismeretközlő irodalom súlyának növekedésében jelentke-

zett. A hatvanas évek elején az olvasmányoknak (a végigolvasott könyveknek!) mintegy tizede volt az ún. non fiction, majd ez az arány a hetvenes-nyolcvanas években húsz-huszonöt százalékra, a kilencvenes évektől egyharmadra növekedett. (Nyilvánvaló, hogy a kézbe vett, „meg-megkóstolt” könyvek között ez az arány még sokkal magasabb!) Sajátos ellentmondás fedezhető fel abban, hogy bizonyos nézőpontból racionálisnak tűnő korunkban megnőtt viszont az olvasmányok valláspótlék szerepe: a varázslat, a misztikum, az ezoterikus témák nagy divatját éljük – szépirodalmi és „nem fikciós” kiadásban egyaránt.

– *Ön egyetlen tanít. Hogyan látja, a jövő értelmiségét mi befolyásolja értékválasztásában? Az utóbbi évtizedekben kialakított irodalmi kánonból többek között ugyanis éppen azok az ön által említett és hiányolt írók (pl. Móricz, Németh László, Illyés Gyula) szorultak ki, illetve kerültek perifériára, akiket a diákok az ön tapasztalatai szerint kevésbé olvasnak. Jékely Zoltán, Vas István munkásságát csend veszi körül, a napi sajtóban pedig találkozhatunk olyan vélekedéssel, miszerint Illyés Gyulának, Németh Lászlónak az életműve nem csak elavult, romlékony, de ezeknek az íróknak a jelleme is gyanús. Nemrégiben éppen a Magyar Napló hasábjain vitázott Vasy Géza irodalomtörténész ezekkel a nézetekkel Kétféle irodalmi kultúra? című írásában.*

– Sajnálattal észlelem, hogy a felsorolt írók az utóbbi években az egyetemi hallgatók körében is messze értékükön alul olvasottak. De nemcsak ők, hanem a XIX. és XX. század szinte valamennyi klasszikusa. De nemcsak a klasszikusok szorulnak háttérbe körükben, hanem általában az (értékesebb)

irodalom, és – halkan mondom – maga a hagyományos hordozókra épülő olvasás is. Az egyetemistákon túllépve az osztársadalmi olvasottsági listákon is csak Jókai neve szokott szerepelni az első tíz között a klasszikusok képviselőjében – tömény lektűr-bestseller közegben. A 2005-ös lista bizonyos értelemben rendhagyó: felkerült rá (tizedikként) Márai Sándor is, és a kilencedik helyen ott szerepel – egyedüli kortárs nem lektűr szerzőként – az akkor friss Nobel-díjas Kertész Imre is. És közvetlenül Jókai után (a negyedik helyen) – szintén új fejleményként – Wass Albert nevével is találkozhatunk. Az olvasói érdeklődés osztársadalmi megjelenése némileg változatosabb lett, és egy kicsit másolja az irodalmi élet „hagyományörző” – „posztmodern” megosztottságát. De alapvetően mégis Vasy Géza említett cikkének aggodalmas befejező mondata látszik megvalósulni: „A kétféle irodalmi kultúra helyét egy hozzájuk méltatlan harmadik foglalhatja el.”

– *Az olvasáskultúra s a belőle következő értékválasztás szoros összefüggést mutat a nemzeti identitás megtartásának készségével. Mennyiben térnek el a szomszédos országokban élő magyarság olvasási szokásai a magyarországi lakosságétól? Van-e és milyen mértékű a mintakövetés?*

– Igen, az olvasáskultúra mennyiségi és minőségi mutatói, valamint az értékrend és az identitástudat milyensége több vizsgálattal is megerősített jellegzetes összefüggést mutat. Ennek lényege, hogy a magasabb minőségű olvasáskultúra együttjárást mutat a kreativitás, a nyitottság és a harmonikus személyiség értékeivel, valamint a pozitívnak tekintett és vállalt, de érzelmileg nem túlfűtött – ehelyett inkább az áthagyományozás és a

fennmaradás feladataiban gondolkodó – nemzeti identitástudattal. A határon túli magyarság identitását és olvasáskultúráját tekintve is jobban áll, mint a magyarországi: ott többet és jobb színvonalon olvasnak. Ha elfogadjuk, hogy egy nyelvi közösség olvasáskultúrája akkor igazán egészséges, ha az egymást követő írógenerációk interiorizált alkotásaira alapozva épít hidat a jövőbe, akkor elmondhatjuk, hogy a magyar olvasáskultúra fellegvára ma Erdélyben van, fontos bástyái pedig a Kárpát-medence többi (nagyobb) magyar nyelvű közösségében találhatóak. Ha folytatni akarom a metaforát, az anyaországban mindennek inkább csak romos emlékeit találjuk. A határon túli magyarok legolvasottabb szerzőinek listái több irodalmi értéket tartalmaznak, és a nemzeti hagyományok (klasszikusok) iránti nagyobb érdeklődésről vallanak, mint a hasonló hazai névsor. Az igazság kedvéért ehhez azonban hozzá kell tennünk, hogy néhány év óta a határon túl is érződnek a kommercializálódás jelei. Ezt a hallgatóimmal – hol egy székelyföldi, hol egy vajdasági magyar faluban – végzett nyári kutatásaink során is tapasztaltam. De már nem okvetlenül nekünk kell innen Magyarországról vizsgálni a határon túli olvasáskultúrát, egyre több ottani – főleg erdélyi – felmérés is születik, amely kompatibilis az adatnyerés anyaországi módszereivel. Hadd említsem meg itt egy élményemet. Zentán a vajdasági magyarság olvasáskultúrájáról rendezett konferencián vettem részt. Öröm volt látni, hogy már ott is felállt egy kutatóműhely, amely a délvidéki magyarok művelődési, azon belül olvasási szokásait vizsgálja, sőt egyes városi könyvtárak (pl. a kanizsai) is ambicionálják társadalmi közegük olvasói igényeinek behatóbb megismerését. Szóval az

olvasási folyamatok „empirikus ellenőrzés” alá kerültek, ami alapfeltétele a helyreállító-javító erőfeszítések majdani sikerének.

– *A napilapok szinte teljesen száműzték a verset, a hétvégi mellékletekben is csak ritka kivételként közölnek egyet-kettőt. Mint írja, a vers presztízse érezhetően csökken. Ennek ellentmondani látszik azonban az énekelt vers népszerűsége, elég említeni a Kaláka együttes Kányádi-megzenésítéseit vagy akár a Misztrál együttes Balassi-, Dsidafeldolgozásait. Milyen felméréseket végeztek, ha végeztek, a versolvassással, vers-szeretettel kapcsolatban? S ha nem, miért nem vizsgálták ezt a területet?*

– A hetvenes évek második felében oly nagymértékűnek éreztük a műfaj iránti érdeklődés csökkenését, hogy a standard olvasáskutatósi kérdések látóköréből gyakorlatilag eltűntek a versek. Hogy egzakt példát is mondjak: 1978-as országos felmérésünkben még a felnőtt olvasók hat százaléka említette meg spontán módon legkedvesebb olvasmánytípusai között a verseket, 1985-ben ez az arány már csak két százalék volt, s azóta tovább esett. A környező országok magyar olvasáskultúrájában azonban jelen vannak, vagy úgy is mondhatnánk, emlékük frissebb, mint idehaza. Ha nem is az aktuális olvasmányok szerzői között, de az ún. kedvenc írók sorában (akiket jelenleg nem okvetlenül olvasnak, de akiktől emlékezetes olvasmányélményeket őriznek) a határon túl rendre felbukkan (nemcsak Erdélyben, hanem Kárpátalján, Felvidéken és Délvidéken is) Petőfi, Arany János és Ady Endre neve, sőt helyenként József Attiláé is. Petőfit a „legkedvesebb írók” magyarországi névsorában is visszatérően a hatodik-hetedik helyen találjuk, de ez feltételesen nem csak irodalmi munkás-

ságának szól (a nagyra becsült történelmi személyiségek listáján is előkelő helyen szerepel!), hanem ismertségének, a magyar kultúrában betöltött emblematisz szerepének is. A szociológiai jól láthatóság szintjére a kortárs költészet kétségtelenül nem nagyon jut el. Mindez nem jelenti azt, hogy bűvópataként ne bukkannának néha felszínre a verskultúra szép befogadói teljesítményei, akár saját egyetemi élményeimből is tudnék pozitív példát idézni. Amikor egy hallgató – még az ELTE-n – házi szokásunk szerint az óra elején esedékes irodalmi szöveggént valami csacsán szellemes angolszász szöveget olvasott fel, majd amikor én egy Kányádi-verset vettem elő, ő zavarba jött, és „ilyet is lehet?” felkiáltással Kányádi *Valaki jár a fák hegyén* című versét olvasta el. Ilyen pozitív példák az említett megzenésített versek is, amelyek a jelek szerint szélesebb körben is tudnak közönséget toborozni, és talán közösséget is teremteni – főleg az igényesebb fiatalok körében. Sajnos azonban erről a jelenségről kutatóként nem tudok nyilatkozni, magánemberként viszont örülök neki, és a jövőre nézve biztató lehetőségnek tartom.

– *Egy ország kultúráját illetően ma leginkább a tömegmédiának, elsősorban a televízióknak van értékorientáló szerepe és felelőssége. Hogyan él a televízió, a rádió ezzel az értékorientáló lehetőséggel? Az olyan kampányoknak, mint amilyen például A nagy könyv volt, később vizsgálták-e a hatásait? Úgy néz ki, hogy ez az állami költségvetésből finanszírozott, rendkívül költséges kampány anyagi hasznot mindenképp a televízióknak hozott, nem a könyvtáraknak, a kiadóknak és a könyvkereskedőknek. Tehát nem a könyvnek és olvasójának.*

– Osztom a véleményét: a tömegmédiáknak a szerepe és a felelőssége óriási. Nem vagyok eleve az audio-vizuális és elektronikus média ellen: a kellően strukturált műveltséganyagra alapozott és funkcionálisan átgondolt televízió/számítógép/internet-használat gyümölcsöző módon egészítheti ki az aktív és értékorientált hagyományos olvasási szokásokat. De nem hallgathatom el, hogy a kereskedelmi tévécsatornák bő egy évtizedes működését felelősnek tartom a magyarországi olvasáskultúra színvonalának drámai mértékű leromlásáért. Ami *A nagy könyv* kampányt illeti, sok minden nem tetszett nekem sem benne, például bulvár ízű szlogenjei és azok a jelenségek, amelyekre ön is utalt. Ezért szerepet sem vállaltam benne. Ugyanakkor – nem okvetlenül tervezett hatásként, sőt az újságírók egy részének kifejezett csalódására – a kampány szavazatai megerősítették az iskolában közvetített és még az ifjúkorban interiorizált irodalmi kánon presztízst azáltal, hogy az élre az *Egri csillagok*, a jól ismert *Jókai-regények*, *A Pál utcai fiúk* stb. futottak be. Engem nem ért meglepetés, mert felméréseink során – ha a kérdezett életének nagy olvasmányélményei után érdeklődünk – eddig mindig hasonló lista állt össze, mégpedig nyolc közép-európai ország magyar nemzetiségű olvasói körében egyaránt. Ez az a bizonyos „közös kulturális talapzat”, illetve a néhány alap-narratívára támaszkodó „szövegközösség”, amit emlegetni szoktunk, és amely egyelőre szellemi abróncként tartja össze a számtalan országba szétszórta magyarság anyanyelvi kultúráját és identitását. Azonban tudnunk kell, hogy ezek a könyvek – főleg itthon – inkább csak a múlt emlékei, egy virtuális múzeum „kiállítási tárgyai”, s nem

annyira aktív olvasmányok. Bár Nagy Attila nem alaptalanul feltételezi, hogy ahhoz a tényhez, mely szerint a 2005-ös aktuális olvasmánylistán is némileg erősödött (vagy nem romlott tovább) a klaszszikusok pozíciója, köze lehet *A nagy könyv*-akció hatásának is.

– *Tanulmányaiból kitűnik, sokat foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy számíthatunk-e az egységesülő világban „a magyar nyelvhez kötődő kulturális értékek hosszú távú fennmaradására, vagy a nyelvekre is kiterjedő globalizációs folyamatok a magyarból idővel konyhanyelvet faragnak?”*

– Igen, valóban van ilyen távlati aggodalmam. Amikor beléptünk az Európai Unióba, a hallgatóimnak egy Arany János- (*Vásárban*) és egy Berzsenyi-verset (*Fohászokodás*) olvastam fel. Ezek voltak hivatottak képviselni mindazon szellemi hungaricumot, amelynek megőrzéséért az EU nem vállalhat felelősséget, s amelynek csakis a magyar értelmiség és a magyar olvasó következő generációi lehetnek hű sáfárai, vagy elvesztegetői. Jelképesen tehát rájuk bízom megőrzésre ezeket a ránk hagyományozott értékeket. Remélem, nem hiába! Valóban reménykedem, hogy a kulturális apály, amelyben jelenleg élünk, előbb-utóbb kiváltja a következő generációk érzékenyebb képviselőiből a szellemi vitaminhiányértékeltető válaszreakcióit.

– *Mikor és mit olvas szívesen, a szakirodalom mellett van-e ideje egy-egy regényre, novellára? Új könyvet vesz ilyenkor kézbe vagy újraolvassa régi kedvenceit?*

– Ami az olvasmányaimat illeti, azt tudom mondani most is, amit vagy két éve egy könyvtáros folyóiratnak vallottam: egyfolytában olvasok (szakcikket, szakkönyvet, szemináriumi dolgozatokat, szakdolgozatot, e-mailt, internetet, unokáimnak mesét, stb.), és mégis

az az érzésem, hogy nem olvasok semmit. Az ember informálódási kényszere – még aktív tanár vagyok – elnyomja ugyanis a csendes belső örömforrást adó olvasás lehetőségét. Inkább nyaranként ez utóbbira is adódik azért némi alkalom. A közelmúltban egy véletlen kezembe sodorta Krúdy regényét, a *Boldogult úrfikorombant*. Harmincas éveimben olvastam már egyszer, s magam is megdöbentem, hogy ahhoz az olvasathoz képest ez a mostani mennyivel komorabb, szinte tragikus színezetű volt. A Király utcai sörözőben lezajlott egy nap mulatozásból egy szociológiai alaposágú, vagyis a régi magyar társadalom különböző városi rétegeit szinte módszeresen felvonultató nagy *danse macabre* kerekedett ki, és Krúdy melleleg az elveszett Felvidéket is elsiratja, majd a végére odabiggyeszt egy grimaszos happy endet, amellyel zárójelbe teszi a mű tragikumát. Nagy élmény volt, nagyobb, mint első olvasásra. Persze nem csak „másodolvasó” vagyok, olvasok olyat is, amit már rég el kellett volna olvasnom, de egy aktualitás most adja a kezembe. Ilyen most éppen Sötér István *Fellegjárása*, amelyről tudvalevő, hogy a harmincas évek Eötvös-kollégistáinak kulcsregénye. A Kollégium kötetet ad ki a közeljövőben „tudós tanárról”, és én – rendhagyó esetként – volt pannonhalmi bencés tanáromról írok bele megemlékezést, aki a harmincas években volt kollégista, és ráadásul baráti viszonyban volt Sötérral. A kissé lila háttérű regényben nyomozom egykori tanárom figuráját, és szídom magam, hogy miért nem korábban olvastam el, amikor még éltek és megkérdendők lettek volna a koronatanúk. Van kapcsolat a régi és mai költők verseivel is, lévén az a szokásom, hogy

szociológiai óráim elején hosszú évek óta fel-felolvasunk hallgatóimmal egy kis szívünkhöz közelálló szöveget, ami többnyire vers. (Sajnos az utóbbi időben a hallgatók már alig hoznak, így jobbára csak én olvasok.) Kisebbség-szociológiai óráim elején így már többször szerepelt Kovács István kollégista társam verse, a *Beolvastás* is, a „Nyugati magyarság”-szeminárium nyitóverse Márai *Halotti beszéde*, a „Délvidéki magyarság”-szemináriumé pedig Domonkos Istvántól a *Kormányeltörésben*, és így tovább.

– *Az 56-os Intézet önnel hosszú életútinterjút készített a közelmúltban.*

– Két évvel ezelőtt megkeresett az Intézet, hogy Oral History Archívuma számára adjak életinterjút. A kérést – melyet egy 1979-es aláírási akcióban való részvételemmel „érdemelttem ki” – teljesítettem, az interjú lejegyezve egy kisebb könyv terjedelmét teszi ki. Közben rájöttem, hogy mivel 1942-ben születtem, azok a világok és élethelyzetek, amelyekről beszéltem, mennyire a múlthoz tartoznak már, és milyen nehezen elképzelhetőek a mai ifjúság számára. (Annak ellenére, hogy hatásuk nagyon is elér a jelenbe!) Ez az interjú egyben személyes és generációs számvetés és elszámolás is akar lenni a diktatúrában kialakított túlélési stratégiáinkról, a „túlso partra” átmenteni akart értékeinkről, az átmentési kísérletek sikereiről és kudarcairól. Egyúttal megpróbáltam felvázolni azoknak a fontosabb kérdéseknek fejlődéstörténetét, amelyek a hazai kultúrszociológiai kutatásokat foglalkoztatták, és elmondom benne tapasztalataimat a hazai szellemi szekértáborok korántsem üdvös elkülönüléséről is.

Rosonczy Ildikó